

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Димитър Димитров Попов – Шуменски университет
„Епископ Константин Преславски“

на материалите, представени за участие в конкурс
за заемане на академичната длъжност „професор“
в Софийския университет „Св. Климент Охридски“

по област на висше образование 2. Хуманитарни науки,
професионално направление 2.1. Филология (Български език – Приложна лингвистика)

В конкурса за „професор“, обявен в Държавен вестник, ДВ, бр. 67 от 09.08.2024 г. и в интернет-страницата на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ за нуждите на катедра „Български език като чужд“ към Факултета по славянски филологии, като кандидат участва доц. д-р Мирена Атанасова Пацева-Момова от Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

1. Общо представяне на получените материали

Представяне на процедурата и опис на получените за рецензиране материали.

Предмет:

Със заповед № РД 38 – 587 от 24.09.2024 г. на Ректора на Софийския университет ”Св. Климент Охридски” (СУ) съм определен за член на научното жури на конкурс за заемане на академичната длъжност ‘професор’ в СУ по област на висшето образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология (Български език – Приложна лингвистика), обявен за нуждите на катедра „Български език като чужд“ към Факултета по славянски филологии.

Доц. д-р Мирена Атанасова Пацева-Момова от Софийския университет „Св. Климент Охридски“ е единственият кандидат в конкурса.

Представеният от доц. д-р Мирена Атанасова Пацева-Момова комплект материали на хартиен и електронен носител е в съответствие с Правилника за развитие на академичния състав на СУ и включва следните документи: молба по образец до ректора, творческа автобиография, диплома за образователно-квалификационна степен „магистър“, диплома за образователна и научна степен „доктор“, списък на научните трудове, справка за съответствие с минималните национални изисквания, анотации на материалите за участие в обявения конкурс и самооценка на приносите, декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи, преписи от протоколи от КС, ФС, АС във връзка с конкурса, държавен вестник с обявата на конкурса, удостоверение за трудов стаж, справка за учебна работа, документи за научно-изследователска работа (служебна бележка за участие в проекти, хабилитационен труд, научни публикации у нас, както и публикации в международни издания).

Кандидатът доц. д-р Мирена Атанасова Пацева-Момова е приложил 107 научни труда (6 монографии, 1 речник, 6 студии, 94 статии). Не се рецензират научните трудове по дисертацията и другите научни трудове, които са извън проблематиката на конкурса. Научно-приложната ѝ продукция намира израз в участия в 3 учебника и в 2 учебни пособия. За нас-

тоящата процедура са предложени 22 научни труда (2 монографии, 2 студии и 18 статии), които се отчитат при крайната оценка. Те не повтарят трудовете за придобиване на образователната и научна степен доктор и доцент в професионалното направление 2.1. Филология. Представената продукция е в пълно съответствие с изискванията за академичната длъжност „професор“. Авторските приноси, които подлежат на оценка по процедурата, са определено значими и като съдържателен обхват. За това свидетелстват и цитиранията на приносите на доц. Пацева в авторитетни професионални издания. Забелязаните цитирания са 159, от които 95 са на английски, руски, украински, чешки, испански, португалски.

Представени са и документи (във вид на служебни бележки) за участие и за внедрени разработки в сферата на обучението по български език, както и за ползата от тях.

Необходимо е тук да се отбележи, че в предложената за рецензиране монография *Морфологични и прозодични аспекти при акцентуването на съществителни имена в българския език*, ISBN: 978-619-7433-99-9 (книжно издание) ISBN 978-619-7785-00-5, УИ "Св. Климент Охридски", София, която е с претенции за хабилитационен труд по лингвистика, отсъства информация за рецензенти и отговорен научен редактор на изданието, въпреки че е отпечатано в специализираното издателство за научна литература на Софийския университет.

2. Кратки биографични данни (на кандидата)

Мирена Атанасова Пацева-Момова е родена на 14.06.1960 г. в София. През 1979 г. завършва 91-ва Немска езикова гимназия в София. Магистърската си степен по специалността Българска филология тя получава във ФСлФ на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ през 1984 г., а след това учи още две години в магистърската програма по История и теория на културата към Историческия факултет на СУ. Продължава образованието си като докторант в Института по езикознание на Руската академия на науките (РАН) в гр. Москва, където през 1991 г става доктор по филология. През периода от 1992 до 2000 г. тя работи като референт в Международния отдел на СУ (немски и английски сектор), а също и като хоноруван преподавател по български език във ФСлФ на СУ, научен сътрудник в Лаборатория по лингвистично моделиране на БАН, асистент по съвременен български език в СУ и от 2000 до 2009 вече работи като главен асистент по съвременен български език в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ към Катедрата по български език като чужд на ФСлФ. От 2003 до 2005 д-р Мирена Пацева е Лектор по български език и култура в Делхийския университет (Индия). През 2010 г. тя е избрана за доцент по съвременен български език в Катедрата по български език като чужд на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. От 2013 до 2017 г. доц. Пацева обслужва Лектората по български език и култура в университета „Македония“ (Солун, Гърция).

Обща характеристика на дейността на кандидата

Оценка на учебно-педагогическа дейност и подготовка на кандидата

Доц. Мирена Пацева има 33 г. и 9 месеца преподавателски стаж в университета. Задължителните лекционни курсове и семинарните занятия, които тя ръководи, са предимно в сферата на **приложната лингвистика и българистиката** с оглед на преподаването на българския език като чужд. Тя обслужва дисциплините *Когнитивна антропология, Лингвистична антропология, Психолингвистика и превод, Българска фонетика, Лексикология и фразеология* и др. Издадените от Мирена Пацева учебни пособия и тестовете, включени в колективните публикации в съавторство помагат в подготовката на студентите за успешното полагане на изпитните процедури. Активното ѝ участие в разработката на иновативни курсове по СИД впечатляват със своята актуалност – напр. *Прозодични аспекти на българската реч (ударение, ритъм, темп)*, *Словното ударение в българския език*, *Разбирането и говоренето като*

когнитивни процеси. Като преподавателка доц. Пацева има достойно присъствие и в магистърската програма *Приложна лингвистика* при преподаването на български език като чужд, където води лекционните курсове по две дисциплини - *Специфика на преподаването на фонетичните особености на българския език в обучението по БЕЧ – Фонетика на българския език* и *Европейска езикова политика: законова и практическа рамка*.

Оценка на научната и научно-приложна дейност на кандидата

Областите на научната квалификация и на професионалния интерес на доц. д-р Мирена Атанасова Пацева, както е видно от публикуваните материали, са предимно в сферата на приложните отрасли на съвременното българско езикознание: *психолингвистиката, когнитивната лингвистика, социолингвистиката, лингвистичната антропология, лексикалната прозодия на българския като чужд* и др. Претенции за хабилитационен труд в обявения конкурс за академичната длъжност ‘професор’ има авторската книга на Мирена Пацева, посветена на проблемите на тематично актуалното за съвременната лингвистика интердисциплинарно поле *Българският език като чужд*, което еднозначно предопределя безпогрешното разпознаване на научния ѝ профил. Обект на изследване в този труд е механизмът на българското ацентуване при съществителните имена. Той е сред предизвикателствата от сферата както на теоретичните езиковедски анализи, така е и от полза за реализацията на практическото овладяване на българския език от чужденци. Целта на изследването е да се задълбочи върху разбирането за лексикалното ацентуване, като се проследят двата негови основни аспекта: морфологичен и прозодичен. Основните хипотези за целите на изследването са формулирани ясно в шест точки, а свързаните с тях задачи при проучването са разгледани детайлно. Ексерпираният материал почива на записи на реч, за да може да се анализира речевата продукция на възрастни информанти и на деца чрез изследване на акцентните модели в началната речева продукция. За методологията на изследването е използвана *метричната теория*, а интерпретацията и дискусиата на получените резултати е осъществена в термините на т.нар. *теория на взаимодействието*.

В текстовото тяло, състоящо се от 440 стр., се обособяват следните структурни части: въведение, четири глави, заключение, цитирана литература и индекси на термини и имена. Печатният текст на работата се допълва от онлайн приложение, достъпно на сайта на Факултета по славянски филологии на адрес <https://slav.uni-sofia.bg/research-projects/43-science/projects/2506-proekt-prozodichni-aspekti>, но за съжаление страницата вече не е достъпна.

Въведението представя общи параметри на изследването (целта, методологията, задачите, източниците и др.) и съдържа обобщено изложение за отделните части на работата.

В първата теоретична глава се въвеждат основни понятия като *лингвистична прозодия* и *ударение*, наричано също с общия термин *акцентна изявеност*, и се предлага кратък преглед на изследванията върху българското ацентуване. Очертан е предлаганият от авторката модел на българското ацентуване, като са набелязани проблемните области във взаимодействието на двата изследвани аспекта – морфологичен и прозодичен. Описани са също основите на *теорията на оптималността* като метод за формализация.

Втората глава е посветена на акцентните характеристики на морфемите. Разграничени са акцентно немаркираните и маркираните морфемите, като последните са представени по видове като акцентувани, преакцентувани, постацентувани и неакцентувани. Чрез направеният преглед на акцентното поведение на българските морфологични единици е демонстрирана възможността да се очертаят сравнително непротиворечиво техните акцентни характеристики.

В третата глава е засегнат въпросът за механизма на ацентуването при отсъствие на вътрешно присъща акцентна информация за морфемите. Той е проследен при хипокористи-

ките, акронимите, заемките, а също и в детска реч. Резултатите отразяват преобладаващата морфологична структура при съществителните имена.

В четвъртата глава вниманието е насочено към акцентуването при сложните съществителни имена. Регламентирана е тезата, че при сложните съществителни основна роля има ориентацията на главното ударение към дясната основа. Второстепенното ударение в много български сложни съществителни е лексикално и служи за смислова членимост, както и за разпознаване на изходната основа.

В изложението на текста са представени серия от осъществени изследвания, потвърждаващи предявените хипотези. Като потвърждение на резултатите са включени 57 таблици, 11 фигури, 4 графики и редица табла.

Приложението съдържа допълнителна обобщена информация за акцентната спецификация на морфемите по класове, списъци на лексикални единици със специфично акцентуване, почерпени от специализирани разработки или ексцерпирани от авторката на труда предимно на базата на речникови анализи.

В заключението е оценена степента на достигане на поставените цели, аргументирано е потвърждаването на формулираните хипотези и са набелязани проблемните сфери за бъдеща работа.

Библиографията, включваща множество трудове на наши и чуждестранни учени (341 заглавия на български, английски, руски, гръцки, немски и френски език, значителна част от които са от последните години.), също впечатлява с обема си.

Приноси (научни, научно-приложни, приложни) и цитирания

Научните приноси на доц. Мирена Пацева се налагат като безспорни. Тя участва в 17 научни проекта. Нейната научна продукция забележимо надвишава минималните наукометрични изисквания на ЗРАС, необходими за заемане на длъжността „професор“. Нейните научни трудове, предназначени за настоящата процедура, могат да бъдат обособени детайлно в пет тематични кръга:

I. Българска лексикална прозодия (В: Хабилитационен труд, Г62, Г78, Г91, Г92, Г713);

II. Преподаване на произносителни особености на българския език като чужд с акцент върху прозодичните характеристики на речта (Г61, Г71, Г72, Г74, Г76);

III. Изследвания на други актуални аспекти от сферата на преподаването на българския език като чужд (Г75, Г73, Г63 - Е22-2, Г65);

IV. Антропологични и културологични измерения в езика. Език, общество и психика (Г4, Г64, Г712);

V. Психическото функциониране на езика в индийската лингвистична традиция (Г77, Г79, Г70, Г711).

Всичко това доказва приносния характер както на подходящо поднесената теория, така и на апробираната практика от самия кандидат за конкурса в процеса на преподаването на българския език като чужд.

Сред множеството достойнства на хабилитационния труд на доц. М. Пацева се откроява систематичността на използваните описателни и обяснителни модели на езиковите факти, които допринасят за комплексното многоаспектно представяне на изследвания феномен; адекватността на системата от оперативни термини, наследени от традицията; солидният и извънредно разнообразен доказателствен и илюстративен емпиричен материал, макар че понякога той повтаря и наблюдения на други автори; множеството изводи и обобщения, които допринасят за задълбочаването на познанието за природата на прозодичния феномен и пре-

даност към традиционните систематизации при интерпретиране на акцентологията като наука.

Като общи характеристики на хабилитационния труд и на останалите публикации могат да се посочат добросъвестността, както и систематичността в представянето на сложни лингвистични феномени, а така също своеобразното бягство на авторката от идеята за случайното и търсенето на стандартното и национално специфичното. Отделните публикации разширяват тематично публикационния профил на кандидатката и разглеждат отделни важни проблеми от областта на преподаването на българския език за чужденци. За удобство на читателите, както е видно от края на хабилитационния текст, работата завършва с индекс на използваните термини и на имената на цитираните автори.

3. Оценка на личния принос на кандидатката

Успешното адаптиране на някои нови концепции на съвременни чуждестранни изследователи при проучване на български прозодични явления с цел да бъдат изяснени и разрешени някои спорни явления, намиращи се на границата между морфология и прозодията, допринася за създаването от доц. М. Пацева на собствен модел за илюстриране на представата за българския акцент. По такъв начин тя открива нови хоризонти при разработката и на модерни лингвистични лекционни курсове. Ето защо създаването на собствена оригинална теория за лингвистичен анализ на ударението създава у реципиента на труда усещането за авторска неповторимост в изследователския подход, който има персонален приносен характер и в процеса на преподаване на българския език като чужд.

4. Критични забележки и препоръки

1. Смятам, че наименованието на използвания в работата термин *акцентна изявеност* е неуместно, защото в българските изследвания по въпросите на прозодията той вече е известен с наименованията *акцентна изтъкнатост* или *проминентност*.

2. На стр. 25 в текста на хабилитационния труд, се споменава, че са използвани „лични корпуси за детска реч“. Тази интерпретация звучи некоректно и не е аргументирана, защото личната сбирка на авторката в действителност не е реализирана в електронен корпус, което я прави недостъпна и невидима за потребители. Както е известно обаче, единственият наличен и достъпен легитимен електронен корпус с база данни на автентична българска реч, чиито автори са Велка Попова и Димитър Попов, вече съществува и е публикуван официално на платформата CHILDES, но за съжаление той не е отбелязан от авторката в нейния обзор от източници и актуални български приноси, което свидетелства за това, че не е бил използван за целите на нейното изследване. Всъщност този принос само би облекчил и обогатил изследователската ѝ работа.

3. В библиографията трудът на Владимир Жобов *Звуковете в българския език, София, 2004* е представен с погрешно заглавие. Наред с това там отсъства информация и за наскоро излезлия принос на Димитър Попов – *Увод в речезнанието, Шумен, 2022*, който концептуално би обогатил представите на доц. Мирена Пацева за същността на прозодията по-подробно.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Документите и материалите, представени от Мирена Атанасова Пацева-Момова като цяло **отговарят на всички** изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на СУ „Св. Климент Охридски“.

Кандидатът в конкурса е представил **достатъчен** брой научни трудове, публикувани след материалите, използвани при защитата на ОНС „доктор“. В работите на кандидатката има

оригинални научни и приложни приноси, които са получили международно признание като представителна част от тях са публикувани в списания и научни сборници, издадени от международни академични издателства. Теоретичните разработки имат практическа приложимост, като множеството от тях са пряко ориентирани към учебната работа. Научната и преподавателската квалификация на доц. Мирена Пацева е **несъмнена**.

Постигнатите от доц. д-р Мирена Атанасова Пацева-Момова резултати в учебната и в научно-изследователската дейност, **напълно** съответстват на минималните национални и допълнителните изисквания на ФСлФ, приети във връзка с Правилника на СУ за приложение на ЗРАСРБ.

След запознаване с представените в конкурса материали и научни трудове, анализ на тяхната значимост и съдържащи се в тях научни, научно-приложни и приложни приноси, намирам за основателно да дам своята **положителна** оценка и да препоръчам на Научното жури да изготви доклад-предложение до Факултетния съвет на ФСлФ за избор на доц. д-р Мирена Атанасова Пацева-Момова на академичната длъжност „професор“ в СУ „Св. Климент Охридски“ по: област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология (Български език – Приложна лингвистика).

12.12. 2024 г.

Рецензент: .....

(подпис)

проф. д-р Димитър Попов